

BESZÁMOLÓ AZ 1956-OS INTÉZET 2001. ÉVI TEVÉKENYSÉGÉRŐL

Az 1956-os Intézet 2001-ben sokszínű és szerteágazó kutatási és könyvkiadási munkát végzett. Az elmúlt év legnagyobb vállalkozása az *Európa közepén – Magyarország a jelenkorban* címmel 1999-ben útjára indított CD-sorozatunk második „kötete”, a *Magyarország története 1944–1956* című multimédia CD-ROM munkálatainak a lezárása volt. Ezt követően munkatársaink jelenkor-történeti kutatásainak jelentős része a Kádár-korszakra, azon belül is a hatvanas évekre összpontosult. Témáik: az állambiztonsági szervezet története, Magyarország nemzetközi kapcsolatai és a hidegháború, a gazdasági, műszaki és politikai elit kapcsolatrendszere, az agrártársadalom változásai, valamint a szocialista városok.

Az intézet működését 2001-ben – a központi költségvetési támogatás hiányában – alapvetően Budapest Főváros Önkormányzata és a Soros Alapítvány támogatásából finanszíroztuk. Az Országos Tudományos Kutatási Alap (OTKA), az Országos Kiemelésű Tudományos Kutatások Közalapítvány (OKTK), illetve az Open Society Archives (OSA) különböző kutatási projektjeinket támogatta. A könyvkiadás költségeihez hozzájárult a Nemzeti Kulturális Alapprogram, valamint a Ligthtech Kft. Az Oktatási Minisztérium K+F Helyettes Államtitkársága (a korábbi Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság) támogatásával új Silicon Graphics internet-szervert vásároltunk. A 2001. év egyik legnagyobb sikere, hogy az úgynevezett Széchenyi-terv, pontosabban a Nemzeti Kutatásfejlesztési Program keretében a 2001–2004. évre közel 44 millió forintot nyertünk a *Hatvanas évek...* című pályázatunkkal.

2001-ben két haláleset sújtotta intézményünket. Hegedűs B. András személyében alapító igazgatóink, Vásárhelyi Miklós halálával pedig alapító kurátoraink egyikét veszítettük el.

Köszönettel tartozunk Vásárhelyi Miklós családjának, amiért a Közép-Európa Egyetem adományát átadták az intézetnek, továbbá mindazon ismerőseinknek és barátainknak, akik „koszorúmegváltás” címén adománnyal segítették működésünket: Erdélyi Gábor, Charles Farkas, Felber M., Földvári Rudolf, dr. Haraszi Mária, Heltai Györgyné Lányi Ágnes, a HVG Kiadó Rt., Járdányi Sz., dr. Kertész Dezső, Litván György, dr. Máté Jánosné, Mérei Ferenc és családja, Nyers Sándor és neje, Szalai Júlia, Tóth Andrea Katalin, Tóth Gizella és dr. Vámos Tibor.

Az év végén visszatért varsói kiküldetéséből Tischler János, M. Topits Judit személyében pedig az intézet adatbankja állandó szerződéses munkatársat kapott.

TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

KIADVÁNYOK

2001-ben hat önálló intézeti kiadvány jelent meg.

Szeptemberben mutattuk be a *Magyarország 1944–1956* című multimédia CD-ROM-ot, két-éves fejlesztőmunkánk eredményét. (Szerkesztők: Germuska Pál, Lux Zoltán és Rainer M. János.) Októberben három kötetünk jelent meg: Eörsi László *Corvinisták 1956* című monográfiája a józsefvárosi felkelőkről, Szakolczai Attila *Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc* című komplex oktatási segédkönyve (monográfia, dokumentumok, visszaemlékezések, képek, kislexikon, életrajzok), valamint – a Magyar Naplóval közös kiadásban – Győri László összeállítása, a *Piros a vér a pesti utcán* című gyűjteményes kötet a forradalom idején született versekből és gúnyiratokból. Decemberben mutattuk be az intézet és a T és S Bt. együttműködésében készült *Kádár János nyugdíjba megy* című dokumentumfilmet (alkotók: Góczán Flórián, Méry Zsuzsa, Rainer M. János, Sárközy Réka), valamint az intézet 2001. évi *Évkönyvét* (szerkesztők: Kőrösi Zsuzsanna, Rainer M. János és Standeisky Éva), benne a hatvanas évekről szóló dossziéval és részletekkel Hegedűs B. András, illetve Vásárhelyi Miklós életútinterjújából.

KONFERENCIÁK, ESEMÉNYEK

Január végén Rainer M. János Nagy Imréről tartott előadást Tatabányán, a megyei könyvtárban, február elején pedig az ELTE jogi karán adott elő a *Rubicon–Beszélő*-mesterkurzuson. Márciusban Germuska Pál Oroszlányban a helyi 1956-os eseményekről, valamint Tatabányán az ipar- és településpolitika ötvenes évekbeli kapcsolatáról tartott előadást.

Április végén Kőrösi Zsuzsanna az 1956-os életútinterjúk kapcsolathálózati elemzéséről tartott előadást az International Sunbelt Social Network XXI. konferenciáján, Budapesten.

Május elején Szakolczai Attila a romániai Sinaiában az Európa Tanács által szervezett *Teaching about the communist era in the 21st century Europe* című konferencián adott elő.

Június elején a Földvári Rudolf 70. születésnapja alkalmából a Nagy Imre Házban rendezett tanácskozáson Molnár Adrienne és Szakolczai Attila tartott előadást.

Augusztusban Standeisky Éva előadást tartott a Hungarológiai Világkongresszuson Jyväskyläban.

Szeptember elején Lux Zoltán – a European Centre for Analysis in the Social Sciences ösztöndíjának köszönhetően – előadást tartott a *Documenting Qualitative Data – the DDI* című konferencián az essexi egyetemen.

Szeptember 21–22-én a Goethe-Instituttal közösen – a Friedrich Naumann Alapítvány támogatásával – rendeztük meg a *Háborús bűnök a 20. században: keletkezésük, következményeik, hatásuk* című nemzetközi konferenciát. A tanácskozáson Ungváry Krisztián (a konferencia fő szervezője) és Litván György is előadást tartott.

Október 14–15-én, a forradalom 45. évfordulója alkalmából az intézet az MTA Történettudományi Intézetével közösen konferenciát rendezett *Emlékezők, emlékeztetők, felejtők – 1956 négy és fél évtizedes emlékezete* címmel, amelyen előadást tartott Kende Péter, Kőrösi Zsuzsanna, Litván György, Molnár Adrienne és Rainer M. János is, Kenedi János pedig ke-rekasztal-beszélgetést vezetett.

Október 23-án Szokolczai Attila a hamburgi Magyar Kör által szervezett konferencián a vidék forradalmáról, Ständeisky Éva pedig Kecskeméten a Széchenyi István Szakkollégium konferenciáján az értelmiség 1956-os szerepvállalásáról tartott előadást.

Október végén Békés Csaba előadást tartott az *A Crack in the Iron Curtain or a Mortal Wound for Communism?* című konferencián Washingtonban, illetve New Brunswickben a Hungarian Heritage Centerben. Rainer M. János Kádár Jánosról adott elő a Kossuth Klubban a Bibó István Társaság által szervezett tanácskozáson.

December közepén Rainer M. János és Ständeisky Éva tartott előadást a Hannah Arendt Egyesület *Emléknapok: február 25. és október 23.* című konferenciáján.

PROJEKTEK ÉS KUTATÁSOK

Az 1956-os forradalom történetére vonatkozóan a következő nagyobb kutatási munkák folytak: Szokolczai Attila projektvezető irányításával befejeződött az *1956-os forradalom vidéken* című tanulmánykötet anyagának összegyűjtése, a kétkötetnyi kézirat (tanulmányok, valamint a forradalom vidéki résztvevőiről szóló adatbázis) immár csak a projektvezető dolgozik. A kézirat megjelenésének időpontja pénzügyi okokból bizonytalan. Szokolczai mindemellett folytatta Szigethy Attila életrajzával kapcsolatos kutatásait, és véglegesítette az 1956-os forradalom történetéről szóló monográfiáját.

Ständeisky Éva vezetésével folytatódott a *Civil szerveződések az 1956-os forradalomban* című kutatás.

Eörsi László folytatta a budapesti fegyveres csoportok történetének kutatását.

Befejeződött a washingtoni National Security Archive-val és a Hidegháború-történeti Kutatóközponttal közös, a magyar forradalom történetének forrásait angol nyelven közreadó kötet kéziratának összeállítása Békés Csaba irányításával.

Rainer M. János a Vince Kiadó felkérésére elkészítette Nagy Imre politikai életrajzának rövid változatát.

1956-hoz csak kisebb vagy nagyobb mértékben kapcsolódó, 2001-ben folyó jelenkor-történeti kutatási programjaink a következők voltak:

Békés Csaba folytatta a kutatást tervezett monográfiájához (*Magyarország és a hidegháború, 1945–1968*).

Az OTKA által támogatott *Hatvanas évek...* című projekt keretében végzett kutatásokat Kenedi János, Kozák Gyula, Körösi Zsuzsanna, Molnár Adrienne, Rainer M. János, Ständeisky Éva, Sárközy Réka és Valuch Tibor. Az elsősorban a társadalom, a gondolkodás és a kultúra történetére összpontosító komplex kutatás tematikai, időrendi kereteinek kialakításáról az év folyamán több intézeti, illetve szűkebb körű vitát tartottunk.

A Kádár-korszak állambiztonsági szerveinek történetére vonatkozólag, illetve az állambiztonsági iratok felhasználásával kapcsolatban Kenedi János, Rainer M. János és Ständeisky Éva folytatott kutatást.

Germuska Pál elkészítette PhD-értekezését (*A szocialista városok helye a magyar urbanizáció történetében. A szocialista városok kialakulása* címmel), és folytatta a munkásöréssel kapcsolatos kutatásait.

Kozák Gyula többíves dolgozatban foglalta össze a hatvanas-hetvenes évek gazdasági vezető elitjének szociológiai jellemzőit, valamint honlapunk számára elkészítette az intézet történetét feldolgozó tanulmányát.

Litván György sajtó alá rendezte Jászi Oszkár 1919–1923 között keletkezett naplóját.

Valuch Tibor folytatta kutatásait az 1945–1963 közötti magyar agrártársadalom átalakulásáról, a hétköznapi élet történetéről, s részt vett *Magyarország XX. századi történeti-statisztikai adattárának* összeállításában.

Befejeződött a *Magyarország 1944–1956* című multimédia CD-ROM fejlesztése Lux Zoltán és Rainer M. János vezetésével. (A munka résztvevői voltak Germuska Pál, Győri László, Molnár Adrienne, Sárközy Réka, Szakolczai Attila, Valuch Tibor, valamint külső „bedolgozók”.)

Ungváry Krisztián a *Népirtás és szociálpolitika* című kéziratán dolgozott, és kutatásokat végzett a második világháborús jogsértések témájában.

AZ OHA, AZ ADATBANK, A KÖNYVTÁR MUNKÁJA ÉS ÁLLOMÁNYAINAK GYARAPODÁSA

2001-ben Lux Zoltán vezetésével az adatbankban zajlottak a *Magyarország 1944–1956* című multimédia CD-ROM technikai munkálatai. Számos pályázaton indultunk-indulunk a géppark továbbfejlesztése, illetve tartalomfejlesztés céljából. Egy európai digitális történeti fotóarchívum létrehozását célzó EU-pályázatban is részt vettünk, egyelőre sajnos sikertelenül. Folytatódott az intézeti internethonlap megújítása és felfrissítése – így az év folyamán teljessé vált a *Magyarország 1944–1953* című digitális történeti segédkönyv, és folytatódott angolra fordítása is. Kiteljesedett az intézeti munkatársak tanulmányainak internetes összeállítása is. A fotódokumentációs adatbázisba Sárközy Réka munkája révén 500 újabb fotó került különféle gyűjteményekből. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban Hajdú László, a Francia Intézetben pedig Jean-Pierre Pedrazzini fényképeiből rendeztek kiállítást a közreműködésünkkel a forradalom 45. évfordulójának tiszteletére.

A könyvtár folytatta az 1956-os és a jelenkor-történeti irodalom gyűjtését, feldolgozását, a bibliográfiai és sajtóadatbázisok fejlesztését. Állománya 311 könyvvel, 3 CD-ROM-mal és 21 kézirattal gyarapodott. A bibliográfiai adatbázis 1041 új tétellel bővült. A könyvtár az év folyamán 78 olvasót (kutatókat, egyetemistákat stb.) fogadott.

Az Oral History Archívum (OHA) állománya 17 életútinterjúval gyarapodott. Lezárult Kőrösi Zsuzsanna az 1956-osok kapcsolathálózati rendszerét kutató vizsgálata. Az OTKA és az OSA támogatásával folytatódott az OHA két célzott interjúprogramja (*Repatriáltak*, illetve *Magyarországi sorsparadigmák a XX. században*), az előbbihez nyolc új interjú, az utóbbihoz 32 interjúkivonat, 235 felkelőéletrajz készült, továbbá négy interjú hanganyagát rögzítettük az adatbázisba. A munkát Molnár Adrienne és Kőrösi Zsuzsanna irányításával kis kutatási csoport végzi. Molnár Adrienne témavezetőként irányította a *A vidék forradalma az életutak tükrében* című OKTK-projektet.

OKTATÁS, SZAKMAI VITÁK

OKTATÁS

Az intézet munkatársai közül megbízás és másodállás keretében egyetemi oktatói tevékenységet folytatott az ELTE BTK Gazdaság- és Társadalomtörténeti Tanszékén Rainer M. János, az ELTE Szociológiai Intézetében Litván György és Valuch Tibor; a Debreceni Egyetemen Standeisky Éva. Szakolczai Attila szemináriumot tartott a MUOSZ Bálint György Újságíró Iskolájában.

SZAKMAI VITÁK AZ INTÉZETBEN

2001-ben öt alkalommal került sor tudományos vitára, illetve szakmai napra. Az első félév során márciusban megvitattuk Eörsi László *Corvinisták 1956* című – azóta megjelent – könyve egy fejezetének kéziratát. Áprilisban Szakolczai Attila Somogyvári Lajosról szóló kézírata volt napirenden, majd – M. Topits Judit és Lux Zoltán előterjesztésében – az intézeti adatbázisok fejlesztése volt a szakmai nap témája. Júniusban Ungváry Krisztián *Népirtás és szociálpolitika* című kéziratáról rendeztünk külső szakértők bevonásával beszélgetést. Novemberben Valuch Tibor *Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében* című könyvéről vitáztunk számos külső meghívott részvételével.

Összeállította Germuska Pál